

HONDERÜ, ÜDVLAK, HUNVÁR ...

Ki volt Budapest keresztapja?

A kérdésre száz történész, nyelvész közül 99 nemrégiben még gondolkodás nélkül azt felelte volna, hogy gróf Széchenyi István. Való igaz, a "legnagyobb magyar"-t élénken foglalkoztatta a főváros elnevezése és jónéhány - ma már kissé bizarrnak tűnő - javaslat után már az 1840-es évek elején következetesen a Budapest elnevezés mellett tört lándzsát. Ami korábbi javaslatait illeti, egyik legelső a "Honderü" volt, ezt azonban Eötvös József megtorpedózta, mondván, hogy a franciák Honte des ruesnek - az utcák szégyené-nek - érthetik, s ez mégsem lenne ildomos ... Különböző okokból ad acta került Széchenyi többi helynév-indítványa is, így a Bájkert, az Üdvlak, a Hunvár, az Attilda, az Istvándi, az Istvánhid és az Istvánhely is, - utóbbiak természetesen nem a javaslattevőre, hanem Szent Istvánra utaltak. Némileg kesernyésebb mellékszövege volt annak a javaslatnak, hogy Buda és Pest neveztesse Sárvárnak, esetleg Porvárnak - mivel mindkettő jól jellemzi az utviszonyokat,

Budapestet illetően egyébként Széchenyi keresztapaságát elsőként az írásait, kiterjedt levelezését tanulmányozó történészek vitatták el. Rábukkantak ugyanis a gróf egy német nyelvű levelére, amelyet Hunyadi Ferencné, szül. Zichy Juliannának írt, s amelyben Pestre és Budára célozva azt vetette papírra, hogy "Ein Engländer heisst diese beide Stadta Budapest ..." vagyis hogy egy angol ezt a két várost Budapestnek nevezi. Ám a hipotézist, miszerint a Budapest név feltalálója a ködös Albion egyik állampolgára lett volna, nem találták meggyőzőnek és elfogadhatónak a kutatók. Folytatták hát a régi okmányok, feljegyzések közötti buvárkodást. Olyan sikerrel, hogy gyors egymásutánban újabb és újabb dokumentumok kerültek elő, bizonyítva, hogy Széchenyinél jóval korábban is megfogalmazódott már a Budapest-titulus.

Előkerült például egy 1838-ból származó, meglehetősen dilettáns rimelvény, Pongrácz Lajos honti alispán verse, amelyben a szerző honfiui reményeinek így adott kifejezést:

"Adja Isten, hogy két részből
Légy már akkor egy test
S az összeforrú testnek neve
Légyen majd Budapest."

Ezt azonban időrendben kereken három esztendővel előzte meg Garay János egyik epigrammája, amelynek címe is epigrammatikusan rövid volt. Ennyi: Budapest. Tovább lapozva visszafelé az ebből az időből származó sajtótermékekben, rátaláltak a Homművész 1834 május 25-i számára, abban is egy tündérvjáték ismertetésére. A németből átdolgozott darab ezt a címet viselte: "Aline, vagy Budapest más részén a világnak". Ráadásul a darab kritikájában is felbukkant a kitétel: "... budapesti magyar közönség".

Még korábbi leletnek számít Szalay László 1832-ban megjelent két könyve, a Bimbók és az Alphonse levelei. Az irodalomtörténet ugyan okkal-joggal megfélekedezett róluk, az etimológia nem. A megjelenés helyét mindkét mű címlapján így jelölték: Budapest. További két évet farag le a főváros nevének születési dátumából az a Titel Pál által közreadott röpirat, amely a "Buda-Pesti toronyórak regulázása végett adandó jelek idejéről s módjáról" szól. Ebben a szerző "Buda-Pesti órák"-at és "Buda-Pesti polgárok"-at emleget, bizonyítva, hogy a címbe elnevezés nem a véletlen szülötte volt.

S itt már-már meg is állapodtak a helynév-kutatók, amikor valaki felfigyelt Batsányi János 1791-ben íródott episztolájára, a Szentjóni Szabó Lászlóhoz írt Hazafiui aggódás-ra. "S hát ti mint vagytok, ti más Buda-Pesti barátaink?" - szól a inkriminált sor, s ezzel egy időre Batsányié lett a névadás dicsősége. Egy időre - mert kevéssel utóbb Szatsvay Sándor, a Magyar Hirmondó szerkesztője került a figyelem középpontjába. Lapja 1784-i évfolyamában egyik felhívásában ugyanis így szövegezett: "Küldök e Főebb oskoláknak is Buda Pestre, Egerbe, Zágrábba..." S hogy mégsem ő lett a végleges keresztapa, az Szerémi Györgynek, II. Lajos, majd Szapolyai János egykori udvari káplánjának köszönhető. Az 1484-1543 között élt Szerémi tudniillik emlékiratszerű krónikájában (Epistola de perdicione Regni Hungarorum) mindenkit kétséggelül lekörözött, amikor latin nyelvű beszámolójában többször is leírta, hogy Buda Pesth. Igaz, latinsága meglehetősen konyhai volt, fogalmazása pongyola - úgyhogy a tamáskodók nyomban felhozták az ellenérvet: a káplán tolla véletlenül tévedt rá a helynévre. A vád azonban a szöveg tanulmányozásakor megdőlt: Szerémi háromszor is leírta fővárosunk mai nevét, s ezzel minden bizonnyal végérvényesen kivívta magának Budapest névadójának címét.